

ЛЕБЕДЕВА Лариса*E-mail:* l.lebedeva@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0001-8632-5460к. е. н, доцент, доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ХХІ СТ.*

Проаналізовано еволюцію предмета дослідження економічної теорії на основі історичного методу, запропоновано предмет дослідження економічної теорії сучасності. Констатовано кризу економічної теорії та неокласичної парадигми економічних досліджень, визначено причини такої кризи. Виокремлено відмінності сучасної економіки знань від економіки індустріального суспільства. Проаналізовано та систематизовано сучасні дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів щодо змін в економіці ХХІ ст. та їх відображення в економічній науці.

Ключові слова: парадигма економічної науки, предмет економічної теорії, економіка навколишнього середовища, поведінкова економіка, інституціональна економіка, еволюційна економіка, економіка знань.

Лебедева Л. Экономическая теория в исследованиях ХХІ в. Проанализирована эволюция предмета исследования экономической теории на основе исторического метода, предложен предмет исследования экономической теории современности. Констатирован кризис экономической теории и неоклассической парадигмы экономических исследований, определены причины такого кризиса. Выделены отличия современной экономики знаний от экономики индустриального общества. Проанализированы и систематизированы современные исследования отечественных и зарубежных экономистов по изменениям в экономике ХХІ в. и их отражении в экономической науке.

Ключевые слова: парадигма экономической науки, предмет экономической теории, экономика окружающей среды, поведенческая экономика, институциональная экономика, эволюционная экономика, экономика знаний.

Постановка проблеми. Економічна теорія нині відіграє важливу роль у житті суспільства, адже вона має не тільки описовий характер, а й є базою для формування економічної політики держави, включаючи розробку нормативно-правових документів, отже, є теоретичною основою в управлінні як на мікро-, так і макрорівні. Виходячи з цього, об'єктом економічної теорії є господарські процеси у суспільстві, його економічна система, основною функцією якої є забезпечення умов для досягнення економічної чи соціальної вигоди як окремими особами, групами осіб, так і суспільством у цілому. Якщо об'єкт економічної теорії визначити досить легко, то щодо її предмета, тобто певних його

* Стаття підготовлена у межах виконання науково-дослідної роботи «Парадигмальні та концептуальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст.» (номер держреєстрації 0118U000126).

ознак та характеристик, існують розбіжності у думках економістів. Ці розбіжності пов'язані з різними підходами до розгляду основного завдання економічної теорії – дослідження економічних процесів на мікрорівні, тобто з позицій неокласики чи використання макроекономічного аналізу, з позицій кейнсіанства як основного інструменту досліджень. Також інституціональний підхід передбачає включення до предмета дослідження економічної теорії соціальних проблем у суспільстві. Думок та підходів до визначення того, вивченням чого саме повинна займатись економічна теорія, існує багато, отже, необхідно визначити причини її виникнення в історичній послідовності, адже зі зміною господарства змінювалась і теорія його дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми нової інформаційно-мережевої економіки та змін в економічних дослідженнях присвячено багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, а саме: В. Базилевича, В. Гейця, А. Гриценка, Ю. Зайцева, В. Лагутіна, Ю. Уманціва та ін. [1–6]. Сучасні напрями розвитку економічної теорії розглядали такі зарубіжні дослідники: Р. Айрес, А. Фанінг, М. Малмеус, І. Косме, М. Вейс та ін. [7–11]. Однак подальшого вивчення потребує новітня організація економічних відносин – постіндустріального суспільства, адже нова дійсність вимагає й нової парадигми її дослідження, потрібно уточнювати й предмет економічної теорії – науки, що покликана вивчати та досліджувати господарство країн, усі соціально-економічні відносини у процесі виробництва товарів та послуг, слугувати базою для розробки економічної політики держави з метою вирішення поточних та стратегічних проблем соціально-економічного розвитку.

Метою статті є дослідження еволюції предмета економічної теорії та його висвітлення у сучасних економічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених.

Матеріали та методи. Під час дослідження проаналізовано праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань теоретичного аналізу змін в економіці сучасності та його відображення у науковій економічній літературі. Застосовано методи аналізу та синтезу, системного підходу та історичного підходу при дослідженні змін в економіці та економічній теорії сучасності.

Результати дослідження. Остаточно як наука економічна теорія сформувалась у XVI ст., до цього періоду окремі економічні знання існували як складова етично-правових, філософських та інших учень. Економісти раннього часу предметом свого аналізу вважали пошук багатства, а отже, кожна школа цього періоду намагалась визначити правильну сферу господарювання, щоб приносила найбільшу матеріальну вигоду як окремим індивідам, так і державі в цілому.

Історично першою школою економічної теорії стала школа меркантилістів, що джерелом багатства вбачали зовнішню торгівлю, а саме накопичення грошей у державі. Під багатством вони розуміли накопичення золота та срібла в державі в результаті проведення протекціоністської політики. Отже, предметом дослідження економічної теорії

меркантилістів було обґрунтування зовнішньоторговельної політики держави для забезпечення найбільш ефективного використання обмежених ресурсів.

Школа фізіократів вбачала джерело багатства у сфері виробництва, а саме у праці на землі. Таким чином, предметом дослідження фізіократів став вибір умов та способів сільськогосподарського виробництва для найефективнішого використання обмежених ресурсів.

Класична школа економічної теорії, продовжуючи ідеї фізіократів, розглядала економічну теорію як науку про багатство, що створюється в процесі промислового виробництва. Класики досліджували багато питань формування та розвитку ринкової економіки, відображаючи господарські процеси XVIII ст. А. Сміт вважав предметом економічної науки економічний розвиток суспільства і зростання добробуту населення. При цьому розвиток економіки, на думку економіста, спирався на матеріальні ресурси суспільства та їх ефективне використання. Отже, представники класичної економічної теорії досліджували форми суспільного розвитку з метою ефективного використання обмежених ресурсів.

Цікаві особливості у дослідженні процесів господарювання суспільства мала німецька історична школа, що визнавала існування національних рис в економічному розвитку, які потрібно захищати через політику протекціонізму. Саме ця школа у подальшому стане підґрунтям для виникнення інституціоналізму. Таким чином, предметом дослідження економічної теорії стало обґрунтування вибору державної політики з урахуванням національних особливостей розвитку для ефективного використання обмежених ресурсів.

Марксистичні у своєму аналізі спиралися на антагонізм інтересів верств населення в епоху формування капіталізму, що становить основу прогресу суспільства, і досліджували виробничі відносини, що історично змінюються зі зміною способів виробництва. Отже, предметом економічної теорії, за К. Марксом, стало вивчення продуктивних сил суспільства та виробничих відносин, базою яких є відносини власності на засоби виробництва та продукт, що виготовляється з їх допомогою.

В епоху промислових революцій, бурхливого зростання економіки та посилення конкурентної боротьби між виробниками в економічну теорію запроваджуються методи математичного аналізу, формується мікроекономіка як складова загальної економічної теорії. Школа маржиналістів, використовуючи граничні величини в економічному аналізі, вважала своїм предметом дослідження проблеми вибору найкращого застосування ресурсів економічними суб'єктами з метою максимізації корисності.

Домінування в економічній теорії мікроаналізу, відстороненість держави від проведення економічної політики за часів «вільної конкуренції» призвели до виникнення глибокої кризи перевиробництва в індустріально розвинених країнах у кінці 20-х та початку 30-х років XX ст.

Економічна теорія вже не відповідала проблемам економічного розвитку того часу й вимагала перегляду. За таких обставин набула розвитку макроекономіка. Ідея «сильної держави», що народилася як наслідок Великої депресії у США, вперше озвучена Дж. М. Кейнсом у праці «Загальна теорія зайнятості, процента та грошей» (1936), де переглянуто роль держави в економічному регулюванні в напрямку її зростання. Як основний об'єкт впливу запропоновано стимулювання сукупного попиту та інвестицій задля забезпечення стабільного економічного зростання та повної зайнятості. Таким чином, предметом дослідження економічної теорії за кейнсіанської школи стали методи та інструменти державного регулювання сукупного попиту для ефективного використання обмежених ресурсів.

З появою нового явища в економіці у кінці 70-х початку 80-х років ХХ ст. – стагфляції, тобто поєднання інфляції та високого рівня безробіття, набуває розвитку інший напрям в макроекономічному аналізі – монетаризм. Цей напрям у розвитку економічної теорії об'єктом свого аналізу вважав більш вузьку сферу дослідження, а саме кількість грошей в економіці. Використовуючи методи математичного аналізу, монетаристи вивели так зване «золоте правило», згідно з яким грошова маса мала зростати щорічно з темпами, що відповідали б зростанню валового національного продукту. Отже, предметом економічної теорії монетаризму було управління грошовою масою в економіці з метою ефективного використання обмежених ресурсів.

У 40–50-х роках ХХ ст. здійснено спробу поєднати кейнсіанський макроекономічний та неокласичний мікроекономічний аналіз у межах єдиної економічної теорії. Таким чином, американськими вченими започатковано школу неокласичного синтезу, що вважала предметом дослідження економічної теорії поєднання попиту та пропозиції як основних факторів, що формують ціну товару.

На початку ХХІ ст. набув розвитку міждисциплінарний підхід до дослідження економічних процесів та явищ – інституціоналізм. Причиною появи цієї школи прийнято вважати накопичення суперечностей у суспільстві у зв'язку з посиленням процесів концентрації та монополізації капіталу. Особливістю цієї школи став розгляд економічних проблем у їх взаємозв'язку з соціальними, етичними питаннями та суспільними звичаями. Уперше піднялось питання про доречність розгляду людини як «особи економічної», що діє виключно раціонально, вона була замінена на «особу соціальну».

У кінці ХХ ст. інституціоналізм набув популярності в економічній теорії. Було запропоновано корегування предмета економічної теорії згідно з положеннями цієї школи з «науки про вибір» до «науки про контракти», а ціль максимізації прибутку повинна була бути замінена на ціль зменшення витрат на управління контрактами. Крім того, у сучасному інституціоналізмі активно використовуються методи математичного аналізу, що притаманно неокласичній школі. Нині набули

особливої популярності такі теорії інституціоналізму, як теорія суспільного вибору Дж. Бьюкенена, теорія прав власності Р. Коуза, теорія людського капіталу Г. Беккера, економічна теорія організації Д. Норта, О. Уільямсона, Г. Саймона.

Основними відмінностями інституціонального підходу до дослідження, на відміну від класичного та кейнсіанського, є:

- заперечення економічної раціональності індивіда та визнання обмеженості інформації, що йому доступна, а отже, можливості прийняття ним оптимальних рішень;
- несприйняття тези про «повну зайнятість населення», адже, з точки зору інституціоналістів, у будь-якій економічній системі, навіть найбільш розвиненій є зачатки кризи, а отже, й ознаки циклічного безробіття;
- заперечення ідеї про мотив отримання прибутку як основний двигун діяльності людини, адже в сучасних умовах досить розповсюдженою є благодійність, волонтерство, гуманітарна допомога та ін.;
- визнання великої ролі – як у поведінці людей, так й в історичному розвитку – філософії, культури, моралі, ірраціональної поведінки, традицій, звичаїв, права, тобто інститутів.

Таким чином, наразі склалися три основні напрями економічної думки сучасності: неокласика, кейнсіанство та інституціоналізм. Неокласика відокремилася від класичної політекономії, що вивчає спільно-розділені економічні відносини методом сходження від абстрактного до конкретного, на основі мікроекономічної проблематики і методу локалізації; кейнсіанство виникло на базі макроекономічних підходів і методу агрегування; а інституціоналізм сформувався на основі фракталізації правил і норм суспільного життя як свого власного предмета [3, с. 22].

Дослідивши еволюцію предмета економічної теорії з XVI по XXI ст., можна стверджувати про існування трьох основних підходів до його трактування.

Підхід західної економічної думки (Економікс). Суть поглядів полягає в обґрунтуванні безмежності людських потреб, обмеженості ресурсів для їх задоволення та необхідності у зв'язку з цим пошуку ефективного способу їх використання, тим самим підвищуючи ефективність виробництва. Крім того, враховується оптимальність виробництва, з точки зору використання наявних ресурсів найбільш ефективним способом. Цілями економічної політики держави називаються повна зайнятість населення, помірна інфляція та стабільні темпи економічного зростання. Отже, предметом дослідження економічної теорії за цього підходу є вивчення діяльності економічних суб'єктів у процесі виробництва, обміну, розподілу і споживання благ з метою максимізації прибутку за умов обмеженості економічних ресурсів.

Політекономічний підхід, витoki якого знаходяться у класичній економічній теорії. Для цього підходу є характерним розгляд економічної системи суспільства через суперечність між продуктивними силами суспільства та виробничими відносинами. При цьому розглядаються не тільки зовнішні їх вияви, але й суспільна сутність, визначається роль відносин виробництва, власності у розвитку суспільства. Предметом політичної економії при цьому вважається «система спільно-розділених відносин з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання благ» [3, с. 19].

Системний підхід. Сутність цього підходу полягає в тому, що предметом вивчення економічної теорії є система економічних відносин суспільства, проблема ефективного використання ресурсів, особливо з точки зору екологічної безпеки, та методи вибору інструментів державної політики з метою забезпечення економічного зростання та розвитку.

У науковому колі економістів – як вітчизняних, так і зарубіжних, вже доволі довго обговорюється питання про застарілість положень неокласичної парадигми та її невідповідність економічним реаліям ХХІ ст. Зокрема, світова фінансова криза 2008–2009 рр., що мала серйозні економічні наслідки у вигляді скорочення національного виробництва, різкого зростання безробіття та збільшення державного боргу країн світу, суттєво похитнула позиції неокласичної парадигми. У відповідь на кризу у ряді країн запроваджено програми жорсткої економії, спрямовані на контроль дефіциту бюджету та зовнішньої заборгованості, з надією на те, що економіка може відновити темпи зростання. Але заходи жорсткої економії лише погіршили наслідки кризи та додатково зменшили сукупний попит. Отже, фінансова криза підкреслила недоліки існуючої парадигми економічної теорії, як на мікро-, так і на макро-економічному рівнях, та з точки зору забезпечення адекватного та належного розуміння того, як економіка працює. Як наслідок, сучасна економічна теорія не може бути надійною платформою для вирішення економічних проблем, на яку могло б спиратися керівництво країн. Зокрема, західні економісти підкреслюють [12], що домінуюча економічна парадигма нехтує складністю системних взаємодій в економіці, роллю та місцем поведінкових та психологічних факторів, що покладено в основу функціонування сучасних економік, а також системною залежністю економік країн від природних ресурсів.

Зарубіжні дослідники виокремлюють ті економічні підходи, які розкривають проблеми розвитку економіки сучасності, що повинно бути відображено у предметі економічної теорії ХХІ ст.

По-перше, серед західних економістів досить поширеним є дослідження впливу проблем: збереження навколишнього середовища, утилізації шкідливих відходів, економічного розвитку та добробуту людини (нерівномірність у розподілі доходів, бідність), стійкого розвитку, меж економічного зростання, державної екологічної політики

тощо на розвиток сучасних економік, чим займається спеціальна дисципліна – економіка навколишнього середовища (*Ecological economics*). Науковці, які досліджують ці проблеми, наполягають на необхідності включення економіки навколишнього середовища до домінуючої економічної парадигми [13]. Наприклад, хоча домінуюча теорія економічного зростання припускає, що зростання обсягів виробництва залежить від збільшення кількості працівників та продуктивності їх праці, капіталу та знань, сучасні дослідники [7] стверджують, що економічне зростання краще пояснюється так званою «корисною роботою» (*useful work*) як фактору виробництва.

У сучасних економіках корисна робота значною мірою залежить від наявності відносно дешевих та високоякісних енергоносіїв. Крім того, еколого-економічний аналіз свідчить, що перехід до стійкої економіки з низьким рівнем викидів вуглецю потребуватиме заміни цілі збільшення темпів економічного зростання як основної мети державної політики на ціль забезпечення екологічної рівноваги в країні та стійкого економічного розвитку [14]. Економісти йдуть навіть далі у цьому питанні й пропонують переходити до сучасної державної політики низького або нульового зростання [8; 10] та від'ємного зростання [11; 15], обґрунтовуючи свою позицію тим, що економічний зріст не може підтримуватися безмежно на планеті з обмеженими ресурсами.

По-друге, дослідження з поведінкової економіки (*behavioral economics*) детально показали обмежену раціональність людей при прийнятті економічних рішень і залежність від упереджень та поведінки інших людей. Наприклад, для людей значно важливіше уникнути втрат у даний час, ніж отримати потенційну вигоду чи мінімізувати значні витрати в майбутньому [16]. Цей тип поведінки не враховується в моделі раціональної економічної людини як чи передбачення або принаймні раціональне очікування, які покладено в основу більшості макроекономічних моделей.

По-третє, інституціоналісти наголошують на визначній ролі, яку відіграють інститути, включаючи законодавчі обмеження та соціальні норми у сучасних економіках [17]. Наприклад, приватна власність має вагоме значення не тільки у забезпеченні засобами обміну, але й слугує основою для залучення капіталу, є центральною категорією у поточних економічних викликах [18]. Так, кредитування позичальників у США при купівлі житла, по якому вони не змогли продовжувати виплати, було однією з причин фінансової кризи, оскільки сек'юритизація цих кредитів поширювала ризики в усьому світі. Той факт, що роль банків і фінансове регулювання значною мірою ігнорується у макроекономічних моделях центрального банку може допомогти пояснити, чому ці інститути недостатньо враховані при формуванні економічної політики.

По-четверте, еволюційні економісти (*evolutionary economists*) стверджують, що технологічні та інституційні зміни в економічних системах слід розглядати як динамічні еволюційні процеси, не намага-

ючись їх пояснити з точки зору загальної рівноваги [19]. Це означає, що зміни в економіці можуть бути дуже ситуативними та вимагати прийняття неоптимальних рішень у державній політиці, як-то підтримка інновацій на ранніх стадіях розвитку.

Вітчизняні економісти також зробили вагомий внесок у дослідженнях проблеми становлення нової парадигми економічної теорії, сутності економіки XXI ст. та його відображення у предметі економічних досліджень. Так, особливостями нової парадигми економічної теорії на сьогодні є «її гуманістична «людиноцентрична» спрямованість, загальнонауковий, системний характер, за допомогою якого можна подолати «міжсистемні оболонки» методології досліджень закономірностей економічного розвитку та на основі з'ясування механізмів взаємовпливів різних сфер суспільного життя, відшукати найефективніші важелі впливу на економіку, забезпечивши, зміни на краще у становищі всіх суб'єктів господарської діяльності, суспільства, членів соціуму в цілому» [20, с. 13].

Актуальним є питання розвитку предмета економічної теорії та включення до її складу політичної економії глобалізованого суспільства: «потреба пізнання діалектики взаємозв'язків, взаємовпливів різних національних економік одна на одну, різних політичних систем, різних систем національних інтересів з позицій пізнання об'єктивної логіки економічного розвитку світового суспільства, системи мотивації, яка забезпечить синергетичний ефект не тільки для ядра розвинених країн, але для абсолютної їх більшості, до того ж, як на національному, так і на індивідуальному рівні, стає основою формування предмета політичної економії глобалізованого суспільства, його специфічних особливостей» [4, с. 107].

Сучасна економіка знань відрізняється від предмета «економікс» не менше, ніж економіка первісного або традиційного суспільства, адже результати виробництва в ній не обмінюються ні за законом граничної корисності, ні за законом вартості. Продукти інтелектуальної діяльності, у т. ч. програмні продукти, розповсюджуються без витрат та продаються за диференційованими цінами, які залежать від уявлення продавця про його вартість і соціального статусу покупця. З одного боку, зростає частка суспільних благ, що розповсюджуються безкоштовно, а з іншого, – з'являються товари модних брендів, що продаються за завищеною ціною, яка зовсім не відповідає ціні аналогів або навіть товарів з кращою якістю. Товари та послуги стають настільки різноманітними, що для споживача просто неможливо раціонально їх порівняти, виходячи зі своїх об'єктивних потреб і доходів. Загалом, дослідження основних змін, пов'язаних зі становленням та розвитком економіки знань та постіндустріального суспільства, більш детально розглянуто у [21; 22].

Економіка сучасності є складною адаптивною системою, що постійно змінюється, яка значно відрізняється від моделі, що аналізу-

ється в межах неокласичної парадигми. До того ж, зміни в економіці, пов'язані з провідною роллю інновацій та знань, що повинні враховуватися при визначенні предмета сучасної економічної теорії, включають такі риси:

- економіка є відкритою динамічною системою, що не перебуває у рівновазі. Економіка як жива система, що еволюціонує у більш складну систему з різноманітними видами виробництва і споживання, рідко може досягнути стану рівноваги. Більш того, в процесі еволюції вона все більше віддаляється від цього стану, адже її розвиток має нелінійний характер, для якого характерною є велика турбулентність. Отже, оскільки економіка є живою системою, предметом економічної науки має бути вивчення закономірностей її розвитку і, відповідно, механізмів її ускладнення й утримання стійкості в процесі підвищення різноманітності господарської діяльності та її результатів;

- економіка складається з неоднорідних економічних суб'єктів, які не приймають оптимальних рішень, але здатні вчитися й адаптуватися з часом;

- економічні суб'єкти взаємодіють через різні мережі;

- макромоделі виникають із взаємодії економічних суб'єктів мікрорівня, які, у свою чергу, впливають на побудову макромоделі;

- інформація та знання змінюють процес виробництва, перетворюючись в один з основних його факторів.

Таким чином, предметом економічної теорії сучасності є процес розвитку відкритих динамічних економічних систем, які побудовані на основі мережевих зв'язків між економічними суб'єктами, що діють адаптивно, комбінуючи обмежені економічні ресурси.

Висновки. Предмет економічної теорії змінювався з ускладненням господарського життя суспільства. Починаючи від уявлень про вивчення торгівлі, відносин виробництва, дослідження виробничих відносин та продуктивних сил, значення грошової маси в економіці до визначення інститутів суспільства та їх ролі в економічному зростанні, економічна теорія завжди намагалася віддзеркалювати соціально-економічні відносини суспільства. Результати дослідження еволюції предмета економічної теорії з XVI по XXI ст. свідчать про існування трьох основних підходів до його трактування: підхід західної економічної думки «Економікс», політекономічний та системний, які по-різному трактують предмет економічної теорії.

На думку багатьох економістів, як вітчизняних, так і зарубіжних, економічна наука знаходиться зараз на кризовому етапі розвитку. Домінуюча неокласична парадигма застаріла та не відповідає економіці XXI ст. Економіка сучасності є складною адаптивною системою, яка постійно змінюється та значно відрізняється від моделі, що аналізується в межах неокласичної парадигми. Проблеми пошуку макро-

економічної рівноваги, відсутність оптимальних рішень економічних суб'єктів, мережевої організації суспільства, неможливість точної оцінки товарів за існуючої теорії вартості, велика роль інформації та знань як факторів виробництва повинні бути враховані при визначенні предмета сучасної економічної теорії.

Проаналізувавши чотири основні підходи зарубіжних економістів, які розкривають проблеми розвитку економіки сучасності, а саме: економіка навколишнього середовища, поведінкова економіка, інституціональна економіка, еволюційна економіка, дійдемо висновку щодо необхідності включення предмета їх досліджень до сучасної економічної теорії. Отже, предметом економічної теорії сучасності є процес розвитку відкритих динамічних економічних систем, які побудовані на основі мережевих зв'язків між економічними суб'єктами, що діють адаптивно, комбінуючи обмежені економічні ресурси. Оновлення предмета економічної теорії є необхідним, адже без відображення проблем сучасності, будучи просто теорією «шкільної дошки», перспектив для виходу з кризи для цієї науки не існує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Економічна наука та освіта в епоху системних трансформацій: нові виклики і запити до фундаментальної теорії. *Економіка України*. 2016. № 8. С. 78-93.
2. Геєць В. Політико-економічні засади дослідження сучасного суспільства. *Економічна теорія*. 2015. № 3. С. 5-13.
3. Гриценко А. Політична економія розділено-спільного світу: історія і сучасність. *Економічна теорія*. 2015. № 3. С. 14-29.
4. Зайцев Ю., Москаленко М. Політична економія глобалізованого суспільства. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2018. № 1. С. 95-113.
5. Лагутін В. Можливості інституційного аналізу суспільної стабільності та розвитку. *Вісник Київського торговельно-економічного університету*. 2018. № 3 (119). С. 37-52.
6. Уманців Ю., Міняйло О. Економічна політика держави в умовах глобальних трансформацій. *Економіка України*. 2018. № 9. С. 37-49.
7. Robert U. Ayres, Jeroen C. J., M. van den Bergh, Dietmar Lindenberger, Benjamin Warr. The underestimated contribution of energy to economic growth. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2013. Vol. 27. P. 79-88. URL: <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2013.07.004>.
8. Fanning, A. L., O'Neill, D. W. (2019). The Wellbeing-Consumption paradox: Happiness, health, income, and carbon emissions in growing versus non-growing economies. *Journal of Cleaner Production*, 212, 810-821.
9. Malmaeus J. Mikael, Alfredsson Eva C. Potential Consequences on the Economy of Low or No Growth – Short and Long Term Perspectives. *Ecological Economics*. 2017. Vol. 134. p. 57-64.
10. Cosme, I., Santos, R., and O'Neill, D. W. Assessing the degrowth discourse: A review and analysis of academic degrowth policy proposals. *Journal of Cleaner Production*. 2017. Vol. 149. p. 321-334.

11. Martin Weiss, Claudio Cattaneo. Degrowth – Taking Stock and Reviewing an Emerging Academic Paradigm. *Ecological Economics*. Vol. 137, 2017, pp. 220-230.
12. Timothy J. Foxon. Responding to the financial crisis: Need for a new economics. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 2013. № 6. p. 126-128.
13. Common M., Stagl S. *Ecological Economics: An Introduction*. Cambridge University Press, 2005. 560 p.
14. Jackson T., Victor P. Towards an Ecological Macroeconomics, INET Annual Plenary Conference: Paradigm Lost: rethinking economics and politics, Berlin, April 2012. URL: <https://www.ineteconomics.org/uploads/papers/victor-peter-berlin-paper-draft-w-Tim-Jackson.pdf>.
15. Heikkinen T. (De)growth and welfare in an equilibrium model with heterogeneous consumers. *Ecological Economics*. Vol. 116, August 2015, P. 330-340.
16. Kahneman D., Thinking, fast and slow. Farrar, Straus & Giroux, 2011. 499 p.
17. North D., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, 1990. 152 p.
18. Griethuysen, P. Bona diagnosis, bona curatio: How property economics clarifies the degrowth debate. *Ecological Economics*. 2012. 84 (0). p. 262-269.
19. Freeman C., Louca F. As times goes by. From the Industrial Revolutions to the Information Revolution. Oxford University Press, 2001. 407 p.
20. Зайцев Ю., Савчук В. Сучасна парадигма методології досліджень постіндустріального суспільства. *Вчені записки*. 2009. № 11. С. 3-13.
21. Лебедева Л. В. Нова політична економія – теоретична концепція дослідження постіндустріального суспільства. *Формування ринкової економіки. Збірник наукових праць*. 2014. Вип.31. С. 306-314.
22. Лебедева Л. В. Про методологію дослідження постіндустріальної економіки. *Вісник Київського торговельно-економічного університету*. 2013. № 2 (88). С. 28-39.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2019.

Lebedeva L. Economic theory in the studies of the XXI century.

Background. *The study of the process of evolution of the subject of economic theory is primarily due to the need to identify the subject of the contemporary economic theory, which requires correction in connection with the rising problems of the modern economy and the need for their adequate assessment and analysis.*

The aim of the article is to study the evolution of the subject of economic theory and its coverage in contemporary economic studies of domestic and foreign scientists.

Materials and methods. *The research is based on the works of domestic and foreign scientists on theoretical analysis of changes in the modern economy and its reflection in the scientific economic literature. The methods of analysis and synthesis, the system approach and historical approach in the study of changes in the economy and the economic theory of modernity have been applied.*

Results. *The article analyzes the evolution of the subject of the study of economic theory on the basis of the historical method, and outlines three main directions of contemporary economic thought: neoclassicism, Keynesianism, and institutionalism. Subject of the study of the contemporary economic theory has been proposed, which is the process of development of open dynamic economic systems, which are based on network links between economic subjects operating in an adaptive way, combining limited economic resources.*

The distinctions of modern knowledge economy from the economy of industrial society are distinguished. The modern researches of domestic and foreign economists on

changes in the economy of the XXI century and its reflection in economic science are analyzed and systematized.

The crisis of economic theory and the neoclassical paradigm of economic researches are stated, and the causes of such a crisis are determined.

Conclusion. *It is established that the dominant neoclassical paradigm is obsolete and does not correspond to the modern knowledge economy. Today's economy is a complex adaptive system that is constantly changing, which differs significantly from the model analyzed within the neoclassical paradigm, by the following parameters: the economy is an open dynamic system, that is not in equilibrium; the economy consists of heterogeneous economic subjects who do not make optimal decisions, but are able to learn and adapt over time; economic subjects interact using different networks; macro models arise from the interaction of economic entities in the micro level, which in turn influence the construction of macro model; information and knowledge change the production process, becoming one of its main factors.*

Keywords: paradigm of economic science, subject of economics, environmental economics, behavioral economics, institutional economics, evolutionary economics, knowledge economy.

REFERENCES

1. Bazylevych, V. (2016). Ekonomichna nauka ta osvita v epohu systemnyh transformacij: novi vyklyky i zapyty do fundamental'noi' teorii' [Economic science and education in the era of systemic transformations: new challenges and requests to fundamental theory]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 8, 78-93 [in Ukrainian].
2. Gejec', V. (2015). Polityko-ekonomichni zasady doslidzhennja suchasnogo suspil'stva [Political and economic principles of research of modern society]. *Ekonomichna teorija – Economic theory*, 3, 5-13 [in Ukrainian].
3. Grycenko, A. (2015). Politychna ekonomija rozdileno-spil'nogo svitu: istorija i suchasnist' [Political economy of a divided, common world: history and modernity]. *Ekonomichna teorija – Economic theory*, 3, 14-29 [in Ukrainian].
4. Zajcev, Ju., & Moskalenko, M. (2018). Politychna ekonomija globalizovanogo suspil'stva [Political economy of a globalized society]. *Problemy ekonomiky ta politychnoi' ekonomii' – Problems of economy and political economy*, 1, 95-113 [in Ukrainian].
5. Lagutin, V. (2018). Mozhlyvosti instyucijnogo analizu suspil'noi' stabil'nosti ta rozvytku [Possibilities of institutional analysis of social stability and development]. *Visnyk Kyi'vs'kogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of the Kyiv University of Trade and Economics*, 3 (119), 37-52 [in Ukrainian].
6. Umanciv, Ju., & Minjajlo, O. (2018). Ekonomichna polityka derzhavy v umovah global'nyh transformacij – Economic policy of the state in the conditions of global transformations. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 9, 37-49 [in Ukrainian].
7. Ayres, Robert U., C. J., Jeroen, M. van den Bergh, Lindenberger, Dietmar, & Warr, Benjamin (2013). The underestimated contribution of energy to economic growth. *Structural Change and Economic Dynamics*, 27, 79-88. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2013.07.004> [in English].
8. Fanning, A. L., & O'Neill, D. W. (2019). The Wellbeing-Consumption paradox: Happiness, health, income, and carbon emissions in growing versus non-growing economies. *Journal of Cleaner Production*, 212, 810-821 [in English].
9. Malmaeus, J. Mikael, & Alfredsson, Eva C. (2017). Potential Consequences on the Economy of Low or No Growth – Short and Long Term Perspectives. *Ecological Economics*, 134, 57-64 [in English].

10. Cosme, I., Santos, R., and O'Neill, D. W. Assessing the degrowth discourse: A review and analysis of academic degrowth policy proposals. *Journal of Cleaner Production*. 2017, 149, 321-334 [in English].
11. Weiss, Martin, & Cattaneo, Claudio (2017). Degrowth – Taking Stock and Reviewing an Emerging Academic Paradigm. *Ecological Economics*, 137, 220-230 [in English].
12. Foxon, Timothy J. (2013). Responding to the financial crisis: Need for a new economics. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 6, 126-128 [in English].
13. Common, M., & Stagl, S. (2005). *Ecological Economics: An Introduction*. Cambridge University Press [in English].
14. Jackson, T., & Victor, P. (2012). Towards an Ecological Macroeconomics, INET Annual Plenary Conference: Paradigm Lost: rethinking economics and politics, Berlin, April. Retrieved from <https://www.ineteconomics.org/uploads/papers/victor-peter-berlin-paper-draft-w-Tim-Jackson.pdf> [in English].
15. Heikkinen, T. (2015). (De)growth and welfare in an equilibrium model with heterogeneous consumers. *Ecological Economics*, 116, August, 330-340 [in English].
16. Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus & Giroux [in English].
17. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press [in English].
18. Griethuysen, P. (2012). Bona diagnosis, bona curatio: How property economics clarifies the degrowth debate. *Ecological Economics*, 84, 262-269 [in English].
19. Freeman, C., & Louca, F. (2001). *As times goes by. From the Industrial Revolutions to the Information Revolution*. Oxford University Press [in English].
20. Zajcev, Ju., & Savchuk, V. (2009). Suchasna paradygma metodologii' doslidzhen' postindustrial'nogo suspil'stva [Modern paradigm of the methodology of post-industrial society research]. *Vcheni zapysky – Scientific notes*, 11, 3-13 [in Ukrainian].
21. Lebedeva, L. V. (2014). Nova politychna ekonomija – teoretychna koncepcija doslidzhen'ja postindustrial'nogo suspil'stva. Formuvannja rynkovoї ekonomiky [New political economy – the theoretical concept of the study of post-industrial society. Formation of a market economy]. *Zbirnyk naukovykh prac' – Collection of scientific works*, 31, 306-314 [in Ukrainian].
22. Lebedeva, L. V. (2013). Pro metodologiju doslidzhen'ja postindustrial'noi' ekonomiky [On the Methodology for the Study of Post-Industrial Economics]. *Visnyk Kyi'vs'kogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of the Kyiv University of Trade and Economics*, (88), 28-39 [in Ukrainian].